

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка

ВІСНИК

**КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ІВАНА ОГІЄНКА**

ІСТОРИЧНІ НАУКИ

Випуск 2

Кам'янець-Подільський
2009

УДК 378.4(477.43)(082):94
ББК 63
В53

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації:
Серія К В № 14663-3634 ПР від 01.12.2008 р.

Рекомендовано до друку вченою радою Кам'янець-Подільського
національного університету імені Івана Огієнка
(протокол № 12 від 30 грудня 2009 р.)

Рецензенти:

- О.П.** Реснт - член-кореспондент НАН України, доктор історичних наук,
професор. Інститут історії України НАН України;
В.В. Марчук - доктор історичних наук, професор, Прикарпатський
національний університет імені Василя Стефаника

Редакційна колегія:

- В.С.** Степанков, академік УАН, доктор історичних наук, професор
(відповідальний редактор);
С.А. Копилов, доктор історичних наук, професор
(заступник відповідального редактора);
А.Б. Задорожнюк, кандидат історичних наук, ст. викладач
(відповідальний секретар);
Л.В. Баженов, академік УАН, доктор історичних наук, професор;
В.П. Газін, доктор історичних наук, професор;
О.М. Завальннж, кандидат історичних наук, професор;
В.В. Нечитайло, доктор історичних наук, професор;
І.В. Рибак, кандидат історичних наук, професор;
О.М. Федьков, кандидат історичних наук, професор

В53 Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Історичні науки / [редкол.: В. С. Степанков (відп. ред.) та ін]. - Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2009. - Вип. 2. - 288 с.

УДК 378.4(477.43)(082):94
ББК63

Адреса редакційної колегії: кафедра всесвітньої історії,
історичний факультет, Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка. вул. Татарська, 14, м. Кам'янець-Подільський. 32300.

© К-ПНУ імені Івана Огієнка, 2009

ДАВНЯ І НОВА ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

<i>Гуцал А. Ф., Гуцяя В. А.</i> Курганна група ранньоскіфського часу у пониззі Смотрича.....	5
<i>Баженов О. Л.</i> Християнізація Середнього Подністров'я в X-XIII ст.....	15
<i>Копилова М. С.</i> Правові стосунки між вірменською, польською та українською громадами Кам'янця-Подільського (XVI-XVII ст.).....	24
<i>Степанков В. С.</i> Участь П.Дорошенка у Кам'янецькій кампанії 1672 р. Мегмеда IV та її політичні наслідки.....	31
<i>Ігнат'єва Т. В.</i> Вплив геополітичного становища Правобережної України на зміну російсько-європейського протистояння кінця XVIII ст.....	39
<i>Філінюк А. Г.</i> Повинності, пов'язані з військовими постанами, та їх вплив на господарський розвиток Правобережної України на межі XVIII-XIX ст.....	46
<i>Опря І. А.</i> Лібералізація релігійного законодавства у роки Російської революції 1905-1907 рр. та зміна правового становища віруючих пізньопротестантських конфесій.....	56
<i>Кліщинський П. В.</i> Становище промисловості, промислів і торгівлі на території Правобережної України в роки Першої світової війни.....	61

НОВІТНЯ ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

<i>Завайнюк О. М.</i> Функціонування Київського українського народного університету - прорив національної освіти і науки у 1917-1918 рр.....	72
<i>Маїсталир А. І.</i> Тарас Шевченко як символ національно-визвольної боротьби українців у 1917 році.....	87
<i>Васильєв В. Ю.</i> Особливості відновлення компартійного та радянського субцентрів влади в УСРР наприкінці 1919 - на початку 1920 рр.....	90
<i>Комарницький О. Б.</i> Матеріальне становище студентів Кам'янець-Подільського інституту народної освіти у 1920-ті рр.....	100
<i>Бабюх В. А.</i> Головне управління в справах літератури та видавництва УСРР та керівництво цензурними органами.....	110
<i>Лубчинський А. А.</i> Форми господарювання українського селянства в 20-х рр. XX ст.....	122
<i>Горбняк О. В.</i> Взаємодія громадських організацій з державою і становлення громадянського суспільства в Україні (1989-2000-х рр.).....	128

ПРОБЛЕМИ РЕГІОНАЛЬНОЇ ІСТОРІЇ

<i>Задорожнюк А. Б.</i> Соціально-етнічна структура міського населення Подільській губернії та її вплив на промисловий розвиток регіону у XIX - на початку XX ст.....	136
<i>Єсюнін С. М.</i> Становлення транспортної мережі Подільської губернії та її вплив на розвиток міст у другій половині XIX - на початку XX ст.....	145
<i>Гяушковецький А. Л.</i> Особливості організації виборів до IV Державної Думи Російської імперії в Подільській губернії.....	155

- (id. Широцький К. Старовинне мистецтво на Україні / К.Широцький // Дорожцквич О.п., Біленький Л. Хрестоматія по історії української літератури. - В.: Вид-во тов-ва «Криницях», 1918. - 4.1. - С.85-97. '
07. Широцький К. Хто був автором плану Києва 1638 р.: Записки історичної і фільольогічної секції Українського Наукового Товариства за 1918 р. - К, 1918. -К.Н.XVII.-С.98-102.
08. Широцький К. Церковний обряд на Україні / К.Широцький // Календар на рік 1918.-К: Вид-во благод. тов-ва. 1918. - С.13-23.
69. Широцький К. Церковні стародруки / К.Широцький // Книгар. - К., 1918. - Ч.14.-С.809-814.

On the basis of archival and published sources and also works of Ukrainian researchers, the complex of organizational, staff, educational and methodical issues connected with the activity of Kyiv Ukrainian Public University - the first national Ukrainian establishment of higher education in 1917-1918- was considered.

Key words: Kyiv Ukrainian Public University, lecturers, students, curriculum, the Ukrainian language, the Ukrainian study, library, educational process, scientific research.

Отримано: 14.10.2009

УДК 94(477)«1917»+821.161.2(092)

А. І. Машталір

ТАРАС ШЕВЧЕНКО ЯК СИМВОЛ НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНОЇ БОРОТЬБИ УКРАЇНЦІВ У 1917 РОЦІ

В статті висвітлюється постать ТГ Шевченка як символ боротьби і нескореності українського народу. Подаються відомості про національно-культурне піднесення українського народу, святкування днів «Кобзаря» в різних куточках України.

Ключові слова: Тарас Шевченко, національно-визвольна боротьба, «Просвіта», маніфестація.

Геній Т.Г. Шевченка є однією із найбільших цінностей українського народу, важливою складовою світової культури, демократичного руху. Високий гуманізм творчості Шевченка став особливим зразком українського духовно-національного менталітету, прапором національно-визвольної боротьби, основою ідеології українського державотворення. Особливо яскраво це проявилось в добу Української революції 1917-1920 рр. [6, с. 84].

«Білою плямою» української історіографії залишається питання про роль Т. Шевченка як символу подій Української революції. Національних організацій, що відновили свою діяльність у 1917 році, за відсутності спеціальних досліджень з цієї проблематики, тільки частково перебувало у полі наукового інтересу істориків не тільки України, а й еміграції. Що стосується сучасних дослідників, то побічно опрацьовували тему, з'ясовували В.Ф. Верстюк [4], О.М. Завальнюк [5], О.Б. Комарніцький [6], В.С. Лозовий [7], Г.Я. Сергієнко [10], Ю.В. Телячий [11] та інші.

Піднесення національної свідомості розпочалося не з подій, які відбувалися у березні в Києві (маніфестація 19 березня), а раніше, в Петрограді. Все українське населення столиці, особливо бідне зібралось для великої

30-ти тисячній національній маніфестації, що відбулася 12 березня. Ця власне низами й збільшився український елемент у столиці, - збільшило не кількісно, а саме через зріст національної свідомості. Вирішено б, об'єднати маніфестацію з роковинами Шевченка. 12 березня відбулася нахида в Казанському соборі, а пізніше на площі біля собору - сама маніфестація. «Велика кількість населення, зайняла всі тротуари, підвищек перед церквою та, де було можна, площу взяти участь у маніфестації українські військові частини, — деякі прийшли у повному складі, в урочист строях. Серед тих частин мальовничо визначався колишній конвой ца на конях, - цей конвой складався з кубанських козаків у старій козацьк формі. Над усім тим людом, що в більшості прикрашений був стрічка національних кольорів, маяло безліч художньо виконаних прапорів жоїг блакитних. Настрій урочистий, підвищений. Зразковий порядок, стрим ний український говір» [8, с.333]. Всі разом виконали український гімн «Заповіт», знявши шапки. Давши такий стрімкий поштовах на чужині свя кування перемістилося на територію України, де на той час утворилоа Українська Центральна Рада, яка була ініціатором багатьох маніфестаці панаяид, демонстрацій, присвячених батьку нації - Шевченку.

В Києві мітинг проходив досить помпезно, зібралось 100 тис. учасни ків. Маніфестація мала яскравий національно-політичний характер, як пишуть про це «Вісти з Української Центральної ради»: «В теплих променях погожого весняного дня, що так гармонізував з урочистим настроєм вільного громадянства, розпочалось се свято. Великими ріками й малими струмочками з 10-ї год. ранку текли люди з усіх кінців великої столиці України до головного пункту — Володимирського собору, де вище київське духовенство, тепер з власної ініціативи, правило панаяиду по Шевченкові» [3]. Її відправляв київський митрополит Димитрій. Священик Погорілко виголосив промову, яка розпочиналася словами «Це перше Шевченкове свято, не сумне свято...». Отже, асоціація Шевченкового слова з ідеєю волі була наяву. Звільнений від рабства народ декларував новітні витоки своєї філософії буття й самоствердження. Лунали різного роду лозунги: «Хай живе вільна Україна!», «Хай живе демократична федеративна республіка!», «Хай живе на Україні вільне козацтво!», «Ще не вмерла Україна!», «Слава Україні!», «Хай живе національно-територіальна автономія України!», «Самостійна Україна з вільною Росією!», «Самостійна Україна з гетьманом на чолі!» [3].

Щось подібне відбувалося у різних регіонах України. Так, 21 травня 1917 року в Сумах, за участю представників усіх верств населення, проходили велелюдні українські урочистості, на яких з привітанням виступив виконуючий обов'язки міського голови Крамаренко. Як говорилося у повідомленні сумського товариства «Просвіта» ім. Т.Г. Шевченка, урочистості проходили за сприяння багатьох місцевих громадських організацій, особливо «українських робітників». В цих заходах «червоною ниткою проходило ім'я великого співця України Тараса Шевченка» [2].

З великою пишністю проходили святкування на Поділлі, активну участь в яких взяло культурно-освітнє товариство «Просвіта», яке було важливим рушієм масового руху за національне відродження. Так, в Оринині Кам'янецького повіту просвітняни організували українську маніфестацію, в якій взяли участь 16 тисяч орининчан і жителів сусідніх сіл.

І перед початком дійства відслужили панахиду по Т.Г. Шевченку, представники селян та інтелігенції виступили із промовами про Кобзаря. Після його маніфестація з національними українськими прапорами, портретами Шевченка, хором рушила до місцевої школи і «Просвіти», співаючи ІІІЩональний гімн «Ще не вмерла Україна» і Шевченків «Заповіт» [1, арк. 10; 5, с. 63]. «Просвіта» надіслала 2 листи Українській Центральній Раді зі Пюішими щирою підтримки. Щось подібне відбулося в Смотричі, того ж по-іу, де була проведена українська маніфестація, з національними україн-ііісими прапорами, портретами Шевченка, хором, який виконував націо-іішльний гімн «Ще не вмерла Україна» і Шевченків «Заповіт» [5, с. 63].

Особливою активністю вирізнялася Лисянська «Просвіта», яка но-Ошт ім'я Шевченка. Вже з початку революції вона «взялася до праці, до організації селянства і робітництва та розповсюдження серед них освіти» [й, с. 85].

На 22 травня, день перепоховання праху Шевченка в Україні, було Призначене національне свято в честь Т. Шевченка в с. Кирилівці. Газета «І юва Рада», повідомляла про час його проведення та перелік запланованих заходів: встановлення п'єдесталу із каменя з бюстом Тараса Шевченка, який «залишиться назавжди в Кирилівці як пам'ятник», проведення панахиди по поету і борців за Україну, а потім відбудуться промови. Також •Позначалося, що в кіосках продаватимуться українські книжки, газети, картки, відозви. На державному рівні велась мова про впорядкування могили Т.Шевченка в Каневі. Василь Королів, член київського губернського никонавчого комітету, у статті «На повістці дня. Про могилу Т.Шевченка у Каневі» висловив сподівання, що «наша національна Мекка» справді буде відповідати нашій гідності і стане святим місцем землі української [3]. Саме в с. Кирилівці в цей час утворилось товариство «Кобзар». Як було записано в статуті, зазначене товариство було організовано з метою розвивати українську культуру, просвічувати український народ, звеличувати Мого мову. Члени товариства зобов'язувалися читати лекції, газети, книги, проводити театральні вистави і різні конкурси (музичні, танцювальні, гімнастичні, пожежні) для неграмотних [1, арк.1].

У різних куточках України і поза її межами відбувалися національно - визвольні зрушення, поштовахом до яких стало зокрема ім'я Шевченка як символу національної ідеї, нескореності народу, боротьби за українство.

Таким чином, навесні і восени 1917 року ім'ям Тараса Шевченка було освячено виступи українців за отримання державної незалежності, всіх прав і свобод вільних народів. Український національно-визвольний рух увібрив в себе свободолюбиві ідеї і заклики, які за життя висловлював гует-геній і які мали велику притягальну силу.

Список використаних джерел:

1. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України. (ЦДАВО України). - Ф. 1115. - Оп. 1. - Спр.4; 50.
2. Державний архів Сумської області. - ФР. 2362. - Оп. 20. - Спр.1. - Арк. 27.
3. Українська Центральна Рада: Документи і матеріали: У 2-х т. / Ред. кол.: В.А.Смолій, В.Ф.Верстюк, Ю.М. Гамрський та ін. - Т. 1: 4 березня - 9 грудня 1917 р.-К.: Наукова думка, 1996.-590 с.
4. Верстюк В.Ф Роль і місце Центральної Ради в модерній історії України / Верспек В.Ф // Укр. іст. журн. - 1997. - №5. - С. 17-25.

5. Завальнюк С.М., Комарницький О.Б. Подільські містечка в добу Української революції 1917- 1920 рр. / О.М. Завальнюк, О.Б. Комарницький. - Кам'янець-Подільський: Абетка-НОВА, 2005. - 320 с.
6. Комарницький О.Б. Ім'я Тараса Шевченка в житті містечок Правобережної України (1917-1920 рр.) / О.Б. Комарницький. - Кам'янець-Подільський. 2014 - С. 84-88.
7. Лозовий В., Нестеренко В. «Просвіта» на Поділлі в добу національно-визвольних змагань (1917-1920) // Просвітницький рух на Поділлі 1906-1923 рр. / Кам'янець-Подільський, 1996. - С. 28-38. -
8. Лотоцький О. Сторінки минулого. - Ч.3. - Варшава, 1934. - 393 с.
9. Рибак І.В. Наш край в історії України / І.В. Рибак. - Кам'янець-Подільський ФОРМ Сисин О.В., 2007. - 260 с.
10. Сергієнко Г.Я. Тарас Григорович Шевченко - революційний демократ, мислитель, борець / Сергієнко Г.Я // Укр. іст. журн. - 1989. - № 3 - С. 25.
11. Телячий Ю.В. Центральна Рада та українське шкільництво (березень 1917» квітень 1918 рр.) // Освіта і наука на Поділлі: 36. наук. праць. - Кам'янець-Подільський, 1998. - Т.І. - С.110-119.

In the article the figure of Shevchenko is lighted, as character of fight and unsubduedness of the Ukrainian people Information is given about cultural presentation of the Ukrainian people, celebration of days of «Kobza-player» in the different corners of Ukraine

Key words: Taras Shevchenko, national liberation light, «Prosvita», manifestation.

Отримано: 1.11.2009

УДК 94(477)«1919/1920»:342.33

В. Ю. Васильєв

ОСОБЛИВОСТІ ВІДНОВЛЕННЯ КОМПАРТІЙНОГО ТА РАДЯНСЬКОГО СУБЦЕНТРІВ ВЛАДИ В УСРР НАПРИКІНЦІ 1919 - НА ПОЧАТКУ 1920 РР.

Відновлення радянського і партійного субцентрів влади в Україні призвело до повороту у політичній тактиці та встановленні в Україні радянської державності, яка претендувала на національний характер.

Ключові слова: ідеологія, радянська влада, політична система, влада, субцентри, національний рух

Впродовж останніх двадцяти років в Україні триває складний процес переходу від радянської моделі політичної системи, що характеризувалася ознаками тоталітаризму, до представницької демократії, притаманної розвинутим країнам Європи та Америки. Труднощі у розбудові правової держави та демократичного суспільства не в останню чергу пов'язані з нечіткими уявленнями щодо становлення та функціонування тоталітарного режиму в Україні у ХХ ст. Тому професійний історичний аналіз своєрідності механізмів більшовицької влади може прислужитися як українському політику, так і широкій громадськості.

Слід зазначити, що більшовики захопили владу в Україні тільки з третьої спроби - наприкінці 1919 - на початку 1920 рр. З самого початку захоплення влади в Україні правляча верхівка РКП(б) розпочала процес